

Krecht Gyöngyvér

# ÚJ KÖZÖSSÉGI ESEMÉNYEK – VÉNDIÁK- BÁLOK A SZÉKELY MIKÓ KOLLÉGIUMBAN

Az 1924 és 1938 közötti időszak a tanintézmény diákszínjátszása szempontjából fontos időintervallum, hiszen ellentmondásos helyzet alakult ki az adott kor társadalmi, gazdasági, jogi háttere és a Székely Mikó Kollégium kulturális élete között. Az első világháború utáni időszakban az iskola továbbra is az egyházi hatóságok felügyelete alatt állt, az iskolai ünnepek egy részének tematikáját azonban a bécsi döntés előtti évekig az ideológiai szuppresszor előírások szabták meg Erdélyben: a Közoktatási Minisztérium rendeletileg megtiltotta az iskolák által, a tanulók részvételével, tánccal egybekötött események, a bálók tartását<sup>1</sup>. Kivételt képeztek a tanévnyitó, tanévzáró ünnepek, amelyek nem rendelődtek alá ezeknek az előírásoknak; a vártemplomi istentiszteletek keretében megtartott ünnepek bizonyították a tanintézmény elsődleges célját, a keresztény szellemben való nevelést. A hatalom saját legitimitációját szolgáló kitalált ünnepekkel szemben azonban létezett egy, a tanintézményhez kapcsolódó, a város közösségének a támogatásával létrehozott kulturális mozgalom, a *véndiák-bálók* sorozata.

Victor Turner amellett érvel, hogy általában egy életválság új helyzeteket vált ki egy közösség életében<sup>2</sup>. Ez a kollégium által szervezett *véndiák-bálókra* is érvényes, mivel a politikai változások által generált új helyzet kiváltotta a vendiák-bálók létrejöttét, az új közösségi esemény kialakulását. A gazdasági helyzet romlása szükségessé tette az elszegényedő társadalmi rétegekből kikerülő fiatalok tanulási esélyeit növelni, a magyar értelmiség újabb generációjának a kinevelését támogatni. Ezek a közösségi események képesek voltak ilyen céllal is időről időre összehozni a város és a környék lakóit. A rituális ünnepség az embereket a földrajzi és idődimenzió fölött a történelemhez, egymáshoz is köti. A rítusok, ceremóniák által az ember átlép az elődök életmódja, sorsa fölött. Ahogy azt Elisabeth Bell megállapítja, az emberekben olyan erős a rítusok iránti vágy, hogy saját maguk számára alkotnak újakat<sup>3</sup>. A kezdetben felmerült kétkedések, miszerint a gazdasági válság akadályozná a szervezést, hamarosan szertefoszlottak, annyira erős volt a közösségi összefogás: „... a Székely Mikó Kollégium *véndiák-báliját* nem szokásból, de kötelességből kell a

<sup>1</sup> 1918–1928, 1933–1940 között a gyülekezési és társulási jog korlátozását a katonai hatóságok, a polgári és rendőri hatóságok érvényesítették, minden összejövétel előtt engedélyért kellett folyamodni.

<sup>2</sup> Victor Turner: *A rituális folyamat. Struktúra és antistruktúra.* (ford.: Orosz István). Budapest, Osiris, 2002. 182.

<sup>3</sup> Elisabeth Bell: *Performing Culture.* In: *Theories of Performances,* Sage Publications, 2008. 130.

maroknyi háromszéki székely társadalomnak minden időben egyetemes ünnepévé avatni.<sup>4</sup> Tehát az évente visszatérő esemény – minden év februárjában szervezték meg – a mindennapokat felfüggesztő ceremóniájával képes volt befolyásolni azt a társadalmi közeget, amelyben létrejött, társadalmi összefogást eredményezett egy jó cél érdekében. Az első világháború előtti években rendszerességgel megszervezett diákestélyekből tehát kinőtt az öregdiák-bálok szervezésének szokása. Ezek középpontját az előre megtervezett műsor képezte. A forgatókönyv „gazdag és változatos műsort”<sup>5</sup> tartalmazott, ének- és zenekari művek, vígjátékok sora, dramolett, operett, előkép, versmondás, balett- és táncelőadás szórakoztatta a közönséget.

Alexander megállapításában a kulturális performanszok azt a társadalmi és kulturális struktúrát tükrözték, amely őket kitermelte<sup>6</sup>. A vendiák-bálokat joggal tekinthetjük kulturális performanszoknak, hiszen ez a kitétel is érvényes az esetükben. Vizsgáljuk meg, hogyan: itt az előadók, illetve performerek – tanintézmény növendékein kívül az öregdiákok, a város műkedvelő színtársulatának, zenekarának a tagjai, a polgári leányiskola növendékei voltak. A szereplők és a közönség közötti kapcsolatot befolyásolta az a tény, hogy a szereplőknek sikerült-e kivetíteni az érzelmeket, bár ezeknél a kulturális performanszoknál nem különül el a kettő teljesen egymástól. Átfedések jelennek meg szereplő és közönség között, hiszen az előadások egyes szereplői, akik nézőként már részt vettek a vándorszínházi előadásokban mint kulturális performanszokban, most a bálokon az egyes színházi és táncelőadások performerei lettek, ám csak arra az egy alkalomra, hiszen a bálokon többnyire diák-, illetve amatőr előadók szerepeltek. Az újságban megjelent beszámolók és az iskolai jegyzőkönyvek alapján a volt diákok társadalomban elfoglalt helyét is ki tudjuk deríteni. A szervezésben, az előadások létrehozásában szerepet vállaló egykori diákok, akik a tanintézmény tanári karával együttműködtek, az értelmiség köréből kerültek ki, néhányan közülük közismert, kiemelkedő személyiség: például dr. Makkai Sándor püspök, Kiss Manyi színésznő, Havadtőy Sándor kovásznai lelkipásztor, dr. Keresztes Károly ügyvéd.

### **Drámai színházi és zenés előadások, valamint a sajtóbeli megjelenítésük**

Az előadások programjának összeállítására felkért szervezőbizottság, amelynek tagjai között a tanintézmény tanárai is jelen voltak, olyan színműveket választott, amelyek, tekintettel a korábban vázolt történelmi helyzetre, a nemzeti identitástudat artikulálására is irányultak, hatva a nemzeti érzelmekre, de kielégítették a közönség szórakozási igényeit is. A kiválasztott szövegekkel és komplex teátrális formákkal (zenével, koreográfiával) színvonalas esztétikai élményt igyekeztek nyújtani, és ezáltal elültetni az erre való igényt. Ez lehetett az oka a diákszínjátszás színvonalát meghaladó, bonyolult művek bemutatásának, mint 1927-ben a Huszka Jenő *Gül Baba* című operettjének, 1931-ben Kisfaludy Károly *Mátyás deák* című művének, 1934-ben Móricz Zsigmond *Aranyos öregek* című darabjának az előadása. A kor színműíróinak darabjai is divatosak voltak, az 1929-ben rendezett vendiák-bál alkalmával adták elő Szenes Béla<sup>7</sup> *Nem nőszülök* című vígjátékát, a következő évben Gyula diák<sup>8</sup> *Virágember* című dramolettjét. 1936-ban Békeffi László *A bécsi menyasszony* című előadást a városi műkedvelő színtársulat adta elő. A világirodalmi alkotások közül 1935-ben André-Paul Antoine és Maxime Léry *Szembekötődsdi* című három felvonásos vígjátékát láthatta a közönség.

Ebben az időben a város zenei és művelődési életének egyik meghatározó alakja volt a jó szervezőkészséggel rendelkező dr. Keresztes Károly ügyvéd, kollégiumi jogtanácsos. Tehetsége

<sup>4</sup> *Székely Nép*, 1928. január 28.

<sup>5</sup> *Székely Nép*, 1925. február 18.

<sup>6</sup> Jeffrey C. Alexander: *A Társadalmi performansz*. Ford. Gagyi Ágnes, In: Horváth Kata, Deme János (szerk.) *Színház és Pedagógia*, Káva Kulturális Műhely, 26–70., 2009. 33.

<sup>7</sup> A *Székely Nép*ben helytelenül Szemesnek írták.

<sup>8</sup> Vitéz Somogyváry Gyula, eredeti neve Freissberger Gyula.

zeneszerzői, szövegírói és karnagyi munkájában is megmutatkozott. Az 1928-ban rendezett véndiák-bálon mutatták be a két felvonásos *Álomvilág* című zeneművét, majd 1933-ban a szintén általa írt *Juliskából művésznő lesz* című életképet. A zenés-táncos művek sikere a szerző mitizáló szándékának is köszönhető. Az *Álomvilág* című előadásról írott beszámoló szerint a téma a közösség életéből mintázott történet, a szereplők – a székely legény, a székely leány – a székely öntudat megerősítését célozták, a rideg valóságból a mesevilágba kalauzolván a nézőt.<sup>9</sup> A mű szerzője vezényelte a külön erre az alkalomra összeállt zenekart is. Az előadás színvonalát és vonzerejét emelte a főszerepet játszó egykori növendék, Kiss Manyi, aki abban az időben a Kolozsvári Színház művésznője volt.<sup>10</sup> Második művét a szerző Keresztes Károly revünek nevezte, középpontjába a székely falu, a kisváros jellegzetes figuráit állította.<sup>11</sup>

<sup>9</sup> „A mese derűs köntösébe burkolva, ez a mindnyájunkhoz olyan közel férköző gondolat, az a sok ötlet, ami meszeszerűen élénkké és változatossá tette a darabot, nem tervezte el a hatását. Ma, mikor a színművek erotikából, tolettékből és fényeffektusokból vannak kipróbált receptek szerint összetákolva, jól esett látni, hogy ismét megjelent a színpadon a székely legény, a székely leány, a székely nép mesevilága. Mintha ez a rövid kis darabocska mélyen belenyújtotta volna gyökereit a régóta parlagon heverő ős talajba és onnan merített látnoki erejével rámutatott volna arra a hatalmas erőforrásra, melytől egyedül függ a jövő: Székelyföld népére. A zenéjéből is a székely fenyesek tiszta levegője árad. Minden eredetisége mellett is ismerős, otthonos meleg hangok! A föld, a múlt, a néplelek zenéje.” (Székely Nép. 1928. február 9., Dániel Viktor); (megj.: Dániel Viktor a Székely Mikó Kollégium tanára volt)

<sup>10</sup> Kiss Manyi színésznő 1921–1925 között volt a Székely Mikó Kollégium tanulója (József, 2014). A színésznő diákkorában is szerepelt a diákelőadásokban, 1924-ben az *Életkép* táncosai között volt, 1925 tavaszán rendezett Jókai-émlékünnepélyen *Az arany ember* című drámában Timeát alakította. (Tanárszéki jegyzőkönyv, rendes gyűlés, 1923. december 8., Székely Nép. 1925. április 5.). A Szebeni Zsuzsa által szerkesztett *Thália legrakoncátlanabb tündére* című könyv 26. oldalán Noémi szerepében tüntetik fel.

<sup>11</sup> „A műsor derekát azonban a dr. Keresztes Károly által revünek titulált, kedves székely életkép, a *Juliskából művésznő lesz* adta. Benne az író szerencsésen őrizkedett, hogy ma divatos, verejtékesen nyakatekert bo-

Az 1930-as véndiák-bál szereplői. (Forrás: sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum)





Az előadásokról beszámoló újságcikkek alapján a város és a környék kiemelkedő társasági és kulturális eseményévé váltak az előadások, a cél már nem egyszerűen az eredeti eseménynek közvetítése volt az olvasó felé, hanem önálló szimbolikus rituussá vált, amely fontosabb az értékek megjelenítése szempontjából, mint az alapul szolgáló eredeti, lokális ceremónia. Az újságcikkek írói, akik nem voltak képzett médiszakemberek, közvetlenül fejezték ki véleményüket, ismerték a kor színházi eseményeit, gyakran állították párhuzamba az eseményszámba menő diákbálok előadásait a városban játszó vándorszíntársulatokéval, például Fehér Imre, Ferenczy Gyula, Jódy Károly, Krémer Ferencz társulatainak az előadásaival. Ezek az írások a média eszközeivel reprezentatív eseménnyé avatták és a figyelem központjába állították a bálokat, a 20. századi médiaeseményekhez hasonlóan.<sup>12</sup>

A zömmel diákszereplők által bemutatott *Gül Baba* című operett előadásának minőségét a *Székely Népb*ben pozitívan értékelte a névtelen cikk írója azért, hogy azt a Ferenczy, Fehér Imre, Gáspár Jenő társulatainak a iátékához hasonlította. akik korábban a művet már bemutatták a növendékek, a város műkedvelő színjátszói, az öregdiákok mellett szerepet vállaltak az erdélyi színházak művészei is. Az 1931-ben rendezett *véndiák-bálon* Kiss Manyi kívül a Kézdivásárhelyen született, abban az időben kolozsvári színészként ismert Tompa Sándor konferált.

Sajnos nem szolgálnak dokumentumok a színdarabok betanulására, a próbafolyamatok színhelyére, gyakoriságára vonatkozóan – a betanító, rendező személy kiletére csak következtetni tudunk a jegyzőkönyvek alapján. Az előadások rendezőinek nem volt könnyű feladatuk, hiszen a hétköznapitól eltérő, művészi előadásnyelvet használtak a kiválasztott művek révén. A tanintézmény 1935-ben és 1936-ban tartott tanárszéki gyűléseinek a jegyzőkönyveiből meg-

Meghívó a Kollégium vendiák-bájlára

Meghívó.

A sepsiszentgyörgyi református Székely Mikó-Kollégium VÉNDIÁKJAI 1930. évi február 1-én szombaton

a városház dísztermében, a szegény tanulók segélyezésére

**MŰSOROS TÁNCSTÉLYT**

rendeznek, amelyre címzett és családját tisztelettel meghívja

a rendező-bizottság.

BELÉPŐ DIJ: Páholszék és az I—X. sor 100 L.  
 A XI—XIX. sor ... 80 L.  
 Földszinti állóhely ... 50 L.  
 Karzati ülőhely ... 60 L.  
 Karzati állóhely ... 30 L.

Felülfizetéseket köszönettel fogadunk.

A meghívó kívánatira előmutatandó.

Jegyek előre válthatók a Kollégium igazgatói irodájában d. e. 10—12-ig, d. u. 3—6 óráig.

Kezdeté este 1/2 9 órakor.

tudjuk, hogy a színdarab betanítására a magyar szakos tanárnőt, Kernné Bibó Erzsébetet kérték fel, aki a Székely Mikó Kollégium leánygimnáziumának igazgatónöje volt<sup>14</sup>, és aki az előző évek diákbájlainak rendezőbizottsá-

nyodalmat erőszakoljon a nyakunkra, hanem a székely falu igénytelen, de valóságos adottságait találta fel, megtoldva a kisvárosi visszasságok szelídhumorú kipellengérezésével.” (*Székely Népb*. 1938. február 12.)

<sup>12</sup> Az itt tárgyalt sajtórepresentáció és a Császi Lajos által tárgyalt *médiaesemény* fogalmak hasonlóságait, valamint különbségeit készülő doktori dolgozatom egyik fejezetében tárgyalom. (lásd: Császi Lajos: *A média ritusai*. Osiris, Budapest, 2002.)

<sup>13</sup> „Le kell szögeznünk, hogy ez az előadás olyan nagyszerű volt, hogy ilyen szép operett előadást sem Ferenczy, sem Fejér Imre, sem Gáspár Jenő társulatai nem nyújtottak. (...) A zenekíséretet Klicka karnagy vezetése mellett a Symphonikus zenekar néhány tagja adta és a festői szép ruhákat a kolozsvári Magyar Színház kölcsönözte. (*Székely Népb*. 1927., február 10., s. n.)

<sup>14</sup> „Tanárkarunk mindazoknak, akik a bál rendezésében, a műsor előadásában részt vettek, jegyzőkönyvi köszönetet mond, nevezetesen Bágya Andrásnak, mint a vendiákbáli rendezőbizottság elnökének, Kernné Bibó E. öngagságának, a színdarab betanításáért és a színdarab szereplőinek...” (1936. II. 29. és III. 1. napjain tartott VII. rendes tanárszéki gyűlés, 180. pont; Tanszéki gyűlések jegyzőkönyvei 1930. XII. 18–1936. V. 11.)

gában rendszeresen részt vett. Ezek alapján feltételezzük, hogy a tanárnő választotta ki a darabokat ebben az időszakban és az ő vezetésével állíthatták színpadra azokat.

### Táncelőadások

Gyakran igényeltek tánc tudást az előadások, olykor önálló táncprodukciók bemutatására került sor. A város polgárainak kedvelt szórakozóhelyén, a Kossuth Kávéház emeletén levő teremben működtek Liszer Gizella táncoktató tanfolyamai. Az ifjúságnak valószínűleg itt volt lehetősége megismerkedni a kor divatos táncaival (one step, mexic, foxtrot), a tangót Liszer Gizella és Mendel Lajos mutatták be<sup>15</sup>. A táncelőadásoknak múltja volt már a diákestélyeken is, például 1922-ben a helyi újság beszámolója szerint palotást mutattak be a fiatalok<sup>16</sup>. A táncoktatásra külön figyelmet fordított a tanintézmény elöljárósága, okleveles tánctanárok foglalkoztak a főgimnáziumi, a leánygimnáziumi és az elemi iskola növendékeivel<sup>17</sup>. A zongorakísérettel előadott balettelőadások igen népszerűek voltak: az 1925-ben megrendezett vendiák-bálon nyolc szereplővel *A Rózsa és a Nap* című táncelőadást, majd 1926-ban, ugyancsak a diákbál alkalmával a *Hattyú* címűt láthatta a közönség. 1928-ban Kiss Manyi táncprodukcióját a Havady Mártonné tanítványainak balettelőadása követte. A tánc mint művészi kifejezőeszköz a közönség esztétikai érzékenységét alakította. Ezekben a táncelőadásokon mutatkozott meg először a közönség számára a nyelv és a test színházi használata. Azzal, hogy nyelv és test színházi jelrendszerré válik, ahogy Erika Fischer-Lichte megállapítja, vitathatatlanul alkalmas lesz a különböző folyamatok, állapotok kifejezésére, ábrázolására.<sup>18</sup> Láthatjuk tehát, hogyan gazdagodik a város polgárainak esztétikai-érzelmi kultúrája.

### Forgatókönyv

Az estélyek forgatókönyveinek összeállításakor a szervezőbizottság láthatólag törekedett a műfaji sokszínűsége. A zeneműveket a tanintézmény ének- és zenekara mellett a műkedvelő zenekarok, az Iparos Otthon zenekara, a vendiákok vegyes kara mutatta be. Ez bizonyítja, hogy a tanintézmény zene- és énekkutatása meghatározta a város zenei életének továbbfejlődését. Az elhangzott művek széles repertoárja műdalt, operettrészleteket, klasszikus hegedű- és zongoraműveket, a műkedvelő zeneszerzők műveit tartalmazta. Keresztes Károly helyi műkedvelő zeneszerzőn kívül fontos megemlíteni a Klicka József karnagy által az ifjúsági zenekar számára komponált *Scherzo* című művét, amelyet 1927-ben mutattak be.

Az előadások rítusteremtő eleme volt az írott formában megjelent báli *Előzetes*<sup>19</sup>, valamint az estélyek megnyitóbeszéde, ez a szerep a szervezőbizottság elnökére hárult. A beszédek tartalmi szempontból értékes dokumentumok, a kollektív identitástudat és emlékezet erősítői, a kor társadalmi állapotának a mutatói. A tanintézmény tanárainak beszédei a hajdani diákélet eseménye-

<sup>15</sup> Cserey Zoltán, József Álmós: *Sepsiszentgyörgy képes története*. Sepsiszentgyörgy, Medium Kiadó, 2002. 109.

<sup>16</sup> „... a leányok magyar ruhában, a fiúk lobogós mentéjű huszáruniformisban, valamennyien pengő sarkantyús csizmákkal” táncoltak (*Székely Nép*. 1922. március 5.)

<sup>17</sup> A tanári kar gyűlésének jegyzőkönyve alapján az elöljáróság arra tett javaslatot, hogy a leánygimnáziummal közösen szervezzenek tánctanfolyamot, amelynek vezetésére az udvarhelyszéki Göllner Margit és Jenő okleveles tánctanárokat kérik fel. A hetente három alkalommal megtartott kétórás foglalkozás fejenként 100 lejbe került. A tánctanfolyamon 122 főgimnáziumi, 58 leánygimnáziumi és 58 elemi iskolai tanuló vett részt. (1936. III. 2-án tartott rendes tanárszéki gyűlés, 142. pont; Tanszéki gyűlések jegyzőkönyvei 1930. XII. 18–1936. V. 11., Leltári szám: 452.)

<sup>18</sup> Erika Fischer-Lichte: *A dráma története*. Pécs, Jelenkor Kiadó, 2001. 54.

<sup>19</sup> Debreczy Sándor kollégiumi tanár, volt növendék, a szervezőbizottság elnöke írta: „A szomorúan nehéz viszonyok kietlenén valóságos oázis lesz ez a multság.” (*Székely Nép*. 1931. február 7.)

it elevenítették fel, vagy a kor gazdasági nehézségeire utaltak, de minden alkalommal kiemelték a vendiák-bálok közösségformáló erejét<sup>20</sup>.

A *vendiák-bálok* szerepe tehát a kisváros korabeli társadalmi és kulturális életében meghatározóak voltak, a közösségépítés, az identitástudat erősítése, a közönség ízlésformálása, az anyanyelvi kultúra megtartása mellett új teátrális hagyományt teremtettek és alapul szolgáltak a következő évtizedekben a tanintézménybeli színjátszáshoz.

---

<sup>20</sup> „Majd Szász Béla, a bál fáradtságot nem ismerő elnöke, tartotta meg a maga közvetlen szellemes módján megnyitóját, mely a hajdani diákélet derűjét varázsolta a hallgatók visszhangzó szívébe.” (*Székely Nép.* 1928. február 4.)